

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.24>

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ФОСТЕРНОГО ВИХОВАННЯ В ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Лешанич Л.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

Лешанич Л.В. Досвід застосування фостерного виховання в деяких зарубіжних країнах.

Вказується, дитяча безпритульність є дуже актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Україна, на жаль, не є винятком.

Історія розвитку патронату в Україні має давню історію. Патронат то існував як альтернативна форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то зникав на десятки років. Можливо, це і стало причиною такого низького рівня законодавчого врегулювання.

Фостерна сім'я - форма тимчасового влаштування дітей, що опинилися у важкій життєвій ситуації, з метою реабілітації, зміни ситуації у рідній сім'ї, а у разі неможливості - передачі на усиновлення. Метою даної форми виховання є реалізація пріоритетного права дитини на життя та виховання у сім'ї, які закріплені в Конвенції ООН про права дитини. Фостерна сім'я - альтернативна форма виховання, яка застосовується у разі, коли через об'єктивні причини, застосування усиновлення чи опіки неможливо. Дитина передається у фостерну сім'ю на підставі цивільно-правового договору, а в деяких країнах додатково укладається і трудовий договір між фостерним вихователем та службою щодо влаштування дітей.

Відзначено, дитина, що перебуває під фостерним вихованням - це дитина, яка не досягла шістнадцятирічного віку, про яку піклується, забезпечуючи всі необхідні умови для життя та розвитку, особа, яка не є батьком дитини, але яка несе за дитину відповідальність. Призначення певної особи фостерним вихователем, а також позбавлення цього статусу підтверджується документально. При цьому соціальні агенції зобов'язані надати потенційним фостерним вихователям інформацію про права та процедуру оскарження прийнятого рішення.

У статті відображено досвід фостерного виховання в деяких зарубіжних країнах, у яких законодавче врегулювання фостерних відносин характеризується досить високим рівнем (Великобританія, Франція, Швеція). Практика показує, що патронат в Україні має вузький спектр застосування через значні прогалини у законодавстві,

і, звичайно, не сприяє боротьбі з такою серйозною проблемою, як дитяча безпритульність. За результатами аналізу правового регулювання фостерного виховання в деяких зарубіжних країнах та патронатного виховання в Україні, були зазначені ті позитивні елементи, які доцільно було б запозичити для покращення правового регулювання патронатних відносин в Україні.

Ключові слова: фостерне виховання, патронатне виховання, фостерна сім'я, діти-сироти, неповнолітні.

Leshanych L. Experience of implementing foster care in some foreign countries.

It is indicated that child homelessness is a very urgent problem in many countries of the world. Unfortunately, Ukraine is not an exception.

The history of the development of patronage in Ukraine has a long history. Foster care sometimes existed as an alternative form of education for orphans and children deprived of parental care, and then disappeared for decades. Perhaps this was the reason for such a low level of legislative regulation.

A foster family is a form of temporary placement of children who have found themselves in a difficult life situation, with the aim of rehabilitation, change of situation in the native family, and in case of impossibility - transfer for adoption. The purpose of this form of education is to realize the child's priority right to life and upbringing in the family, which are enshrined in the UN Convention on the Rights of the Child. A foster family is an alternative form of upbringing, which is used when, due to objective reasons, the application of adoption or guardianship is impossible. A child is transferred to a foster family on the basis of a civil law contract, and in some countries an employment contract is additionally concluded between the foster carer and the child placement service.

It is noted that a child under foster care is a child who has not reached the age of sixteen, who is cared for by providing all the necessary conditions for life and development, a person who is not the child's father, but who is responsible for the child. The appointment of a certain person as a foster carer, as well as the deprivation of this status, is

documented. At the same time, social agencies are obliged to provide potential foster carers with information about their rights and the procedure for appealing the decision.

The article describes the experience of foster parenting in some foreign countries in which legislative regulation of foster relations characterized by a rather high level (the UK, France, Sweden). Practice shows that patronage in Ukraine has a narrow range of applications due to significant gaps in the law, and certainly not conducive to combat the serious problem of street children as. According to the analysis of legal regulation of foster parenting in some foreign countries and foster care in Ukraine, recommendations indicated the positive elements that could usefully borrow to improve legal regulation of foster relations in Ukraine.

Key words: foster education, foster care, foster homes, orphans, minors.

Постановка проблеми. Дитяча безпритульність є дуже актуальною проблемою у багатьох країнах світу. Україна, на жаль, не є винятком.

Історія розвитку патронату в Україні має давню історію. Патронат то існував як альтернативна форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то зникав на десятки років. Можливо, це і стало причиною такого низького рівня законодавчого врегулювання.

Актуальність теми дослідження. Дитяча безпритульність в Україні серед першочергових проблем, які вирішує держава, посідає передове місце. Закордонний досвід показує, що фостерна форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є дуже ефективним методом боротьби з дитячою безпритульністю. Дослідивши законодавство Великобританії, Франції у сфері фостерних відносин – можна запозичити досвід цих передових країн, чим підняти рівень застосування патронату в Україні.

Стан дослідження. Необхідно також зазначити, що питання фостерного виховання досліджували чимало вчених, а саме – Є.Ю. Клименко «система соціального устрою дітей-сиріт за кордоном», Н.А. Аблятипов «Проблеми правового регулювання сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування», А.Ю. Хухуцяк «Міжнародне регулювання захисту прав неповнолітніх» та інші.

Метою статті є дослідження, аналіз правового регулювання фостерного виховання у Великій Британії, Німеччині, Швеції та пропозицію запозичення деяких елементів для вдосконалення правового регулювання патронатного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Керуючись нормами Сімейного кодексу України (далі – СК України), за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або ди-

тину, позбавлену батьківського піклування, на виховання в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за оплати [1].

Аналогом патронату, хоч і з дещо відмінними ознаками, у законодавстві деяких зарубіжних країн є фостерна сім'я.

Фостерна сім'я – форма тимчасового влаштування дітей, що опинилися у важкій життєвій ситуації, з метою реабілітації, зміни ситуації у рідній сім'ї, а у разі неможливості – передачі на усиновлення. Метою даної форми виховання є реалізація пріоритетного права дитини на життя та виховання у сім'ї, які закріплені в Конвенції ООН про права дитини [2]. Фостерна сім'я – альтернативна форма виховання, яка застосовується у разі, коли через об'єктивні причини, застосування усиновлення чи опіки неможливо. Дитина передається у фостерну сім'ю на підставі цивільно-правового договору, а в деяких країнах додатково укладається і трудовий договір між фостерним вихователем та службою щодо влаштування дітей.

Фостерна система в Англії є ефективним способом влаштування дітей у сім'ю, яка повною мірою відповідає інтересам самої дитини [3]. До законодавчих актів Англії, які регулюють питання, пов'язані з фостерним вихованням відносять: Закон про дітей (Children Act), Загальні рекомендації щодо влаштування дітей (Arrangements for Placement of Children (General) Regulations) та Правила влаштування дітей на фостерне виховання (Foster Placement (Children) Regulations).

Дитина, що перебуває під фостерним вихованням – це дитина, яка не досягла шістнадцятирічного віку, про яку піклується, забезпечуючи всі необхідні умови для життя та розвитку, особа, яка не є батьком дитини, але яка несе за дитину відповідальність.

Призначення певної особи фостерним вихователем, а також позбавлення цього статусу підтверджується документально. При цьому соціальні агенції зобов'язані надати потенційним фостерним вихователям інформацію про права та процедуру оскарження прийнятого рішення.

У фостерній сім'ї не може бути більше трьох дітей, за винятком тих випадків, коли кількість рідних братів і сестер, які потребують опіки, перевищують зазначену кількість.

У 1999 році Національна асоціація фостерної опіки Великобританії (NFCA) підготувала та опублікувала Національні стандарти фостерного виховання у Великобританії [3].

Національні стандарти фостерного виховання у Великій Британії присвячені потребам та правам кожної дитини. Критеріями умов фостерингу визначаються: оцінка та затвердження фостерного вихователя, надання фостерним вихователям необхідної інформації, підтримки та консультаційної допомоги з боку соціального агентства, наявність

добре налагодженої системи контролю за фостерними вихователями, у тому числі складання фостерними вихователями щоденної звітності.

Національні стандарти Великобританії охоплюють багато аспектів організації фостерного виховання.

На відміну від Великобританії, в Україні є дуже низький рівень законодавчого врегулювання відносин патронату. Існує лише один розділ із кількома статтями в СК України, якими навіть не вдалося охопити загальні поняття патронату. Так, наприклад, законодавство України не містить норми, яка встановлювала б відповідальність патронатного вихователя за невиконання або неналежне виконання покладених на нього обов'язків. Тут доцільно було б перейняти досвід Великобританії та створити норму, яка б регулювала це питання. Також у законодавстві України відсутня формально визначена чітка процедура встановлення патронату над дітьми, що, на думку автора статті, гальмує застосування патронату на практиці, а отже, і не значною мірою сприяє боротьбі з проблемою дитячої безпритульності.

З початку 20-го століття у Швеції та інших Північних країнах діють закони, які дають право органам опіки та піклування примусово забирали дітей від батьків та поміщати їх до дитячих будинків або установ. З 1920 і донині понад 300 000 дітей у Швеції було відібрано у батьків та розміщено у прийомних сім'ях [4]. Тому Швеція нарівні з Великою Британією має найбільшу практику та правову базу застосування цього соціально-правового інституту.

Догляд за дітьми та молоддю у Швеції можна умовно розділити на три категорії:

1. патронатні сім'ї
2. догляд у установах
3. будинки для особливого догляду

У Швеції починаючи з 90-х років. ХХ ст. сім'я стала вважатися оптимальним інститутом для догляду за дітьми, а завдяки зміні законодавства дитячі будинки взагалі були закриті.

Очевидним є той факт, що дитина краще виховується в сім'ї. Якщо запозичити досвід Швеції, закрити дитячі будинки, і натомість спрямувати всі сили, кошти на розвиток відносин патронату - ми б наблизилися до виконання завдання боротьби з дитячою безпритульністю та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у сімейному дусі.

У Франції існує Центр фостерної сім'ї. У ньому три структури:

1. служба фостерної сім'ї,
2. мережа міні-квартир для підлітків;
3. гуртожиток для підлітків, які вчинили правопорушення.

Зазвичай, неповнолітні прописані в Центрі протягом шести місяців з можливістю продовжити цей термін ще на шість місяців, і так до двох років [5].

Коли дитина перебуває в Центрі, з її батьками ведеться робота. Вихователі аналізують можливість повернення дитини додому. Є випадки коли суд накладає на батьків обов'язок фінансування проживання дитини у зазначених центрах.

Фостерні сім'ї приймають на проживання дітей-правопорушників. У штат Центру входять вихователі, які працюють із неповнолітніми та вихователі, які надають підтримку фостерним сім'ям. Організуються підготовчі курси тим, хто готовий прийняти правопорушника.

Фостерні сім'ї мови у Франції – це звичайні сім'ї, у яких можуть й рідні діти (трохи).

Дитина може потрапити до фостерної сім'ї з 13,5 років, а в особливих випадках з 11-ти років і перебувати у такій сім'ї до досягнення 18-річного віку. За рішенням суду особа може перебувати у фостерній сім'ї до досягнення нею 20-річного віку.

Кожна сім'я заздалегідь отримує вичерпну, прозору інформацію про підлітка, після чого може відмовитися від прийняття останнього на виховання.

Такі сім'ї отримують фінансову підтримку на утримання дитини у розмірі 26 євро на день, коли неповнолітній реально перебуває у фостерній сім'ї. Якщо підліток втік – кошти не виплачуються. Заробітної плати вихователі не отримують, а ще навпаки беруть на себе додаткові обов'язки щодо утримання дитини (наприклад, купують одяг, проїзні для поїздок до школи та ін.). Мотиви отримання доходів із цієї сфери – відсутні, це не бізнес.

Відсутність мотиву наживи є дуже важливою. Такий висновок можна зробити, згадавши досвід патронатного виховання у Радянському Союзі за радянських часів, коли діти помирали з голоду в патронатних сім'ях, оскільки кошти, їжа, яку отримували патронатні вихователі, використовувалися за призначенням [6].

Фостерна сім'я – не просто зручне місце для проживання, тут підліток встановлює емоційні контакти, вступає у спілкування. Зі свого боку, вихователі стежать, щоб ухвалення в сім'ю неповнолітнього не було дуже вимогливим у фінансовому плані. Звіт за кошти, одержані на утримання дитини, від сім'ї не вимагають, проте працівники Центру контролюють ситуацію.

Контроль за ситуацією у прийомних сім'ях здійснюють вихователі Центру: вони ходять на огляд по будинках, а певні дні вихователь та вихованець навідується до Центру. Зазвичай вихователі працюють у парі (подвійний контроль): із неповнолітнім спілкується один вихователь, а сім'ю відвідує інший. Згодом вони обидва обговорюють проблеми сім'ї та підлітка та приймають рішення. Якщо на їхню думку, сім'я неналежним чином виконує обов'язки або є ризик нанесення інтересам дитини шкоди - дитину забирають з такої сім'ї. У разі коли сама сім'я вважає, що не в змозі викону-

вати належним чином свої обов'язки, за рішенням суду дитину переводять з такої сім'ї до іншої.

Висновки. Дещо ознайомившись із фостерним вихованням у Франції хотілося б запозичити рівень встановлення контролю, відповідальності за фостерними вихователями. Відсутність міри відповідальності, що спостерігається у законодавстві України, значною мірою впливає на якість виконання обов'язків, покладених на патронатного вихователя та, як наслідок, на призначення патронатної форми виховання.

Також неможливо оминати той факт, що в Україні формально не визначено розміру плати за патронатне виховання. Такі прогалини призводять до зниження рівня застосування патронатної форми виховання практично. Тому доцільно закріпити на законодавчому рівні розмір винагороди патронатного вихователя у виконанні ним обов'язків, які з патронатного договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. Відомості Верховної Ради. 2002. № 21-22. ст. 135.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
3. Хрусталькова Н. Професійно-заміщувальна сім'я – перспективна модель опіки. *Alma Mater*. 2006. № 6. С. 43.
4. Sven Hesse, *Bo Vinnerljung Child Welfare in Sweden – an overview* URL: <http://www.sws.soton.ac.uk/cwab/Guide/KRsweden.doc>.
5. Як працює ювенальна юстиція у Франції. URL: http://index.org.ru/nevol/2006-8/sadov_n8.html.
6. Смирнова Т.М. Досвід патронатного виховання дітей у Радянській Росії та сучасність. URL: <http://childcult.rsuh.ru/article.html?id=618906>.
7. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. № 1. 2021. С. 21–26.
8. Громовчук М.В., Белов Д.М. Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
9. Громовчук М.В., Белов Д.М. Релігія та право: співвідношення в умовах війни. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 71(3). 2022. С. 55–65.
10. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. № 3/2022. С. 301–310.